

Sygn. akt III CSK 36/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 8 listopada 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Iwona Koper (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Monika Koba

SSN Katarzyna Tyczka-Rote

Protokolant Bożena Kowalska

w sprawie z powództwa Radio M. sp. z o.o. w [...]

przeciwko Związkowi Producentów [...]

o ustalenie,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej

w dniu 8 listopada 2016 r.,

skargi kasacyjnej strony pozwanej

od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 17 czerwca 2015 r., sygn. akt I ACa .../15,

**uchyła zaskarżony wyrok oraz wyrok Sądu Okręgowego
w [...] z dnia 8 grudnia 2014 r., sygn. akt I C .../14 i przekazuje
sprawę Sądowi Okręgowemu w [...] do ponownego rozpoznania
wraz z rozstrzygnięciem o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Strona powodowa – RADIO M. spółka z o.o. w [...] domagała się ustalenia, że wiąże ją ze stroną pozwaną - Związkiem Producentów [...] w W. stosunek prawny o treści ustalonej w umowie generalnej z dnia 16 lipca 1997 r. oraz w aneksie do tej umowy z dnia 27 października 1998 r.

Wyrokiem z dnia 8 grudnia 2014 r. Sąd Okręgowy w [...] uwzględnił powództwo.

Ustalił, że na podstawie umowy generalnej z dnia 16 lipca 1997 r. powodowa spółka uzyskała licencję na korzystanie z fonogramów, których zarządzanie zostało powierzone pozwanemu jako organizacji zbiorowego zarządzania, zgodnie z ustawą z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (obecnie tekst jedn. Dz.U. z 2016, poz. 666 - dalej jako „PrAut.”). Stawka wynagrodzenia z tytułu nadań fonogramów w programie emitowanym przez licencjobiorcę miała wynosić 0,8% wpływów brutto z działalności nadawczej licencjobiorcy, pomniejszonych o podatek VAT, inne podatki pośrednie, a także udzielone rabaty, bonifikaty i skonta. Umowa została zawarta na czas nieokreślony i mogła zostać wypowiedziana przez każdą ze stron z zachowaniem 6 - miesięcznego okresu wypowiedzenia. W razie skorzystania z tego uprawnienia strony zobowiązały się do podjęcia starań w celu uzgodnienia i podpisania nowej umowy generalnej przed wygaśnięciem dotychczasowej umowy. W dniu 4 czerwca 2013 r. pełnomocnik pozwanego związku skierował do strony powodowej pismo przypominające o obowiązku regulowania wynagrodzeń z tytułu nadań fonogramów producentów zagranicznych, dołączając aneks do umowy generalnej ustalający stawkę wynagrodzenia obejmującą fonogramy tych producentów. Oświadczył, że w razie braku regonocjowania umowy generalnej zgodnie z przedstawionym aneksem w terminie 30 dni od dnia otrzymania pisma zmuszony będzie do wypowiedzenia umowy bez dalszych wezwań. Aneks przewidywał podwyższenie stawki wynagrodzenia do 2% wpływów, z wyłączeniem podatku VAT, uzyskiwanych przez licencjobiorcę w związku z prowadzoną działalnością nadawczą. W dniu 7 sierpnia 2013 r. strona pozwana wypowiedziała powodowej spółce umowę generalną uzasadniając wypowiedzenie brakiem odpowiedzi na pismo z dnia 4 czerwca 2013 r. i brakiem podjęcia negocjacji. W piśmie z dnia 31 stycznia

2014 r. powodowa spółka zaproponowała stronie pozwanej zmianę warunków umowy przez zwiększenie stawki wynagrodzenia do 1,2%. W uchwale Zarządu Producentów [...] z dnia 16 czerwca 2010 r. przewidziano miesięczną stawkę zryczałtowaną dla nadawców ogólnopolskich w wysokości 2% wpływów brutto. W dniu 13 maja 2004 r. Komisja Prawa Autorskiego umorzyła postępowanie w sprawie z wniosku Związku Producentów [...] o zatwierdzenie tabel stawek wynagrodzeń dla producentów fonogramów i wideogramów muzycznych uznając, że postępowanie stało się bezprzedmiotowe, z uwagi na brak jej kompetencji w tym zakresie. Komisja stwierdziła, że w zakresie swobody kontraktowej wnioskodawca w celu ułatwienia użytkownikom korzystania z praw producenckich podlegających zbiorowemu zarządowi powinien korzystać z opracowanych przez siebie tabel i informacje o wysokości żądanych wynagrodzeń udostępniać użytkownikom w jak najszerszym zakresie. Pismem z dnia 3 lipca 2013 r. Związek Producentów [...] złożył do Sądu Okręgowego w P. wniosek o zatwierdzenie tabel wynagrodzeń dla producentów fonogramów i wideogramów muzycznych za korzystanie z przedmiotów praw pokrewnych w zakresie praw wprowadzonych do obrotu fonogramów i wideogramów muzycznych na polu eksploatacji nadawanie. W umowach zawartych przez pozwanego związek z różnymi nadawcami przewidziano zróżnicowane wynagrodzenie za nadawanie fonogramów i wideogramów muzycznych wynoszące 0,5%, 0,6%, 2% wpływów brutto.

W tak ustalonym stanie faktycznym Sąd Okręgowy uznał, że strona powodowa ma interes prawny, w rozumieniu art. 189 k.p.c., w uzyskaniu orzeczenia ustalającego, z uwagi na istniejący między stronami spór odnośnie do obowiązywania między stronami umowy, a powodowa spółka nie może w drodze innego powództwa uzyskać skutków prawnych takich, jak wynikające z uzyskania orzeczenia ustalającego. W oparciu o art. 106 ust. 2 PrAut. przyjął, że skuteczność wypowiedzenia dokonanego przez pozwanego uzależniona jest od tego, czy nastąpiło ono z ważnych powodów. Przesłanki tej pozwany jednak nie wykazał. Przyczyną wypowiedzenia umowy, na którą się powoływał była konieczność objęcia nią, po dacie wejścia Polski do Unii Europejskiej, fonogramów producentów zagranicznych, które wcześniej nie były z niej wyłączone, a ich ochrona wynika z art. 99 pkt 2 PrAut. w brzmieniu obowiązującym w dacie zawarcia umowy.

Kwestia ta, podniesiona została zresztą przez stronę pozwaną dopiero po dziewięciu latach od wejścia Polski do UE, nie może być więc uznana za ważny powód uzasadniający wypowiedzenie umowy. W ocenie tego Sądu, nie stanowiło go również dążenie pozwanego związku do dostosowania wysokości wynagrodzenia do stawek określonych w tabeli ustalonej przez jego zarząd, lecz nie zatwierdzonej przez Komisję Prawa Autorskiego, ani przez sąd. Brak zatwierdzenia tabel nie oznaczał bowiem, że ciążył na nim obowiązek zawierania umów zgodnie z tymi tabelami. Taki obowiązek nie wynika z żadnego przepisu, ani orzeczenia Komisji Prawa Autorskiego z dnia 13 maja 2004 r. Niezależnie od tego Sąd Okręgowy uznał, że wypowiedzenie umowy przez stronę pozwaną, stanowiące przejaw nadużywania pozycji dominującej, było nieważne z mocy art. 9 ust. 3 ustawy z dnia 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (tekst. jedn. Dz.U. z 2015 r., poz. 184 ze zm. – dalej jako „uokk”). Pozwany nie kwestionował, że reprezentuje podmioty, które pod względem wartości sprzedanych nagrań obejmują łącznie około 80% polskiego rynku muzycznego. W rozpoznawanej sprawie bezzasadnie odmówił natomiast ujawnienia istotnych dla rozstrzygnięcia danych na okoliczność, że wysokość wynagrodzenia za korzystanie z fonogramów przez innych nadawców [...] odbiegała od wynagrodzenia, jakie strona pozwana chciałaby zastrzec w umowie ze stroną powodową.

W apelacji od wyroku Sądu Okręgowego pozwany zarzucił szereg uchybień procesowych w postępowaniu przed Sądem pierwszej instancji oraz podniósł zarzuty naruszenie art. 189 k.p.c., art. 65 § 2 k.c., art. 99 pkt 2, art. 106 ust. 2 w zw. z art. 94 ust. 5, art. 96 pkt 1¹ i 2, art. 95¹ ust. 1 i art. 21 ust. 1 PrAut., art. 9 ust. 1, 2 i 3 w zw. z art. 58 § 1 i 2 k.c. w zw. z art. 58 § 2 k.c.

Zaskarżonym obecnie wyrokiem Sąd Apelacyjny w [...] oddalił apelację, dzieląc ocenę dowodów i ustalenia faktyczne Sądu Okręgowego.

Odnosząc się do zarzutu naruszenia art. 189 k.p.c. opowiedział się za jego elastyczną interpretacją z uwzględnieniem szeroko pojmowanego dostępu do sądów w celu zapewnienia ochrony prawnej. Zaakceptował ocenę Sądu Okręgowego, że w relacjach prawnych między stronami zachodzi niepewność w związku z umową z dnia 16 lipca 1997 r. Powodowa spółka utrzymuje bowiem, że przedmiotowa umowa nadal obowiązuje, dając nadawcy uprawnienia do

nadawania fonogramów stosownie do art. 95¹ w zw. z art. 21 ust. 1 PrAut., natomiast pozwana twierdzi, że wypowiedzenie umowy było ważne i skuteczne. Jedynie więc powództwo o ustalenie daje pełną ochronę praw strony powodowej. Nie podzielił zarzutu apelującego, że powództwo zmierzało w istocie do ustalenia faktów, gdyż wbrew jego twierdzeniu, strona powodowa nie domagała się ustalenia stawki wynagrodzenia lecz uznania, że nie było podstaw do wypowiedzenia umowy. Zaakceptował pogląd Sądu Okręgowego, że ważność dokonanego przez stronę pozwaną wypowiedzenia podlegała ocenie na płaszczyźnie art. 106 ust. 2 PrAut. oraz podtrzymał jego stanowisko, że na gruncie tego przepisu wypowiedzenie umowy zezwalającej nadawcy na korzystanie z prawem chronionych fonogramów jest równoznaczne z odmową zgody na takie korzystanie. Przychylając się do stanowiska skarżącego, po dokonaniu analizy obowiązujących przepisów, jako niewykazane ocenił twierdzenie powodowej spółki, że umowa generalna z 16 lipca 1997 r. obejmowała również wynagrodzenie za nadawanie fonogramów producentów zagranicznych. Nie oznacza to jednak, że istniał ważny powód do skutecznego wypowiedzenia umowy przez pozwanego, gdyż nawet jeśli strony umowy nie brały pod uwagę przy jej zawieraniu konieczności uiszczenia wynagrodzenia na rzecz producentów zagranicznych, to brak jest w umowie przeszkód, aby uzyskiwane od powodowej spółki wynagrodzenie było przeznaczane także dla tych podmiotów. Powodu takiego nie stanowiła odmowa przyjęcia przez powodową spółkę arbitralnie narzuconej przez stronę pozwaną zawyżonej stawki wynagrodzenia z powołaniem się na zmianę okoliczności zaistniałą przed dziewięć laty. Podzielił ocenę Sądu Okręgowego odnośnie do nieważności czynności prawnej wypowiedzenia umowy generalnej tak w świetle art. 58 § 1 k.c. w zw. z 106 ust. 2 upapp, jak i art. 9 ust. 3 uokk.

Wniesiona przez pozwanego skarga kasacyjna od wyroku Sądu Apelacyjnego ponawia zasadnicze zarzuty podniesione uprzednio w jego apelacji. Skarżący zarzucił w skardze naruszenie art. 189 k.p.c. w zw. z art. 382 k.p.c. przez jego niewłaściwe zastosowanie na skutek błędnego przyjęcia, że istnieje stan niepewności w związku z wypowiedzeniem przez stronę pozwaną umowy na nadawanie przez powodową spółkę fonogramów w stacji radiowej podczas, gdy pozwany wypowiedział umowę wykonując uprawnienia ustawowe (art. 104 ust. 1 i 6

w zw. z art. 105 ust. 1 w zw. z art. 95¹ ust. 1 upapp) z istotnych, prawnie uzasadnionych przyczyn. W związku z tym zarzutem pozostają dalsze zarzuty wywodzone z podstawy naruszenia prawa materialnego, w tym w szczególności naruszenia art. 94 ust. 5 w zw. z art. 95¹ ust. 1 i art. 21 ust. 1 w zw. z art. 104 ust. 1 i 6 w zw. z art. 105 ust. 1, w zw. z art. 105 ust. 1 PrAut. polegającego na błędnym uznaniu, że nadawanie przez powoda fonogramów wymaga zgody udzielonej w umowie licencyjnej zawartej z pozwanym, podczas gdy powodowi wolno nadawać prawa do wprowadzonych do obrotu fonogramów bez zgody pozwanego, jednakże powinien uiszczać stosowne wynagrodzenie na rzecz producentów fonogramów za pośrednictwem pozwanego po myśli art. 94 ust. 5 w zw. z art. 95¹ ust. 1 w zw. z art. 21 ust. 1 PrAut. oraz dalsze zarzuty naruszenia art. 94 ust. 5 w zw. z art. 95¹ ust. 1 w zw. z art. 21 ust. 1 PrAut. przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie i art. 106 ust. 2 PrAut w zw. z art. 58 § 1 k.c. w zw. z art. 9 ust. 1, 2, 3 uokk i na tej podstawie błędne uznanie, że wypowiedzenie przez pozwanego umowy jest nieważne i stanowi przejaw nadużycia pozycji dominującej, ponieważ nie było ważnego powodu wypowiedzenia umowy oraz jednocześnie, że wypowiedzenie umowy stanowi odmowę wyrażenia zgody na korzystanie przez powoda z fonogramów na polu eksploatacji nadawanie pomimo, że art. 106 ust. 2 nie ma zastosowania do umowy zawartej pomiędzy stronami.

We wnioskach skargi skarżący wnosił o uchylenie zaskarżonego wyroku oraz wyroku Sądu Okręgowego i orzeczenie co do istoty sprawy przez oddalenie powództwa ewentualnie o uchylenie wyroków obu Sądów i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania przez Sąd Okręgowy w [...].

Sąd Najwyższy zważył co następuje:

Uznanie, że powód nie ma interesu prawnego w wytoczeniu powództwa, czyniłoby bezprzedmiotową kwestię nieważności wypowiedzenia przedmiotowej umowy. W pierwszej kolejności wymaga zatem odniesienia się zarzut naruszenia art. 189 k.p.c.

Z tego punktu widzenia istotne jest, stwierdzenie Sądu Apelacyjnego, opisujące istniejący w relacjach między stronami stan niepewności prawnej w związku z wypowiedzeniem przez pozwanego umowy, jako dotyczy istnienia po stronie powodowej spółki uprawnienia do nadawania fonogramów stosownie do art.

95¹ w zw. z art. 21 ust. 1 PrAut. Przesądżając o tym, że wypowiedzenie umowy zezwalającej nadawcy na korzystanie z prawem chronionych fonogramów jest równoznaczne z odmową wyrażenia zgody na korzystanie z utworów w rozumieniu art. 106 ust. 2 PrAut. Sąd Apelacyjny, zakwalifikował jego dokonanie jako wyraz nadużycia przez stronę pozwaną pozycji dominującej. W konsekwencji przyjął, że zgodnie z art. 106 ust. 2 PrAut. skuteczność wypowiedzenia dokonanego przez pozwanego uzależniona jest od tego, czy nastąpiło ono z ważnych powodów, bowiem organizacja zbiorowego zarządzania nie może bez ważnej przyczyny odmówić zgody na korzystanie z utworu lub przedmiotów praw pokrewnych w granicach wykonywanego przez siebie zarządu.

Na tym tle zasadnie zarzuca skarżący, że u podstaw rozstrzygnięcia Sądu Apelacyjnego legła błędna ocena prawna, że umowa łącząca strony na podstawie art. 94 ust. 5 w zw. z art. 95¹ ust. 1 w zw. z art. 21 ust. 1 i art. 105 ust. 1 i 6 w zw. z art. 105 ust. 1 PrAut. jest umową licencyjną, na podstawie której pozwany wyraził zgodę na korzystanie przez powodową spółkę z praw pokrewnych producentów fonogramów.

Zakres praw wyłącznych przysługujących producentowi fonogramów określa art. 94 ust. 4 PrAut. Prawo do fonogramu obejmuje monopol ich eksploatacji w postaci zwielokrotniania, wprowadzania do obrotu, najmu lub użyczenia egzemplarzy oraz publicznego udostępniania w taki sposób, aby każdy mógł mieć do niego dostęp w miejscu i czasie przez siebie wybranym. Uprawniony nie może zakazać nadawania, reemitowania lub odtwarzania wprowadzonego do obrotu fonogramu, natomiast w miejsce tego prawa, zgodnie z art. 94 ust. 5 PrAut., przysługuje prawo do stosownego wynagrodzenia. Kwestię nadawania fonogramów precyzuje art. 95¹ ust. 1 PrAut przez odesłanie do odpowiedniego stosowania art. 21 ust. 1 PrAut. Wynika z nich, że nadawcy muszą nabyć prawa do nadawania utworów (w postaci licencji z właściwą organizacją zbiorowego zarządzania lub z twórcą, jeżeli zrzekł się pośrednictwa organizacji zbiorowego zarządzania), a w przypadku wykonania fonogramów wprowadzonych do obrotu muszą wypłacić uprawnionemu producentowi stosowne wynagrodzenie. Trafnie podnosi się w piśmiennictwie, że przymusowe pośrednictwo organizacji zbiorowego zarządzania nie obejmuje pośrednictwa w udzielaniu zgody na nadawanie

fonogramów wprowadzonych do obrotu, jest ono natomiast konieczne na podstawie art. 95¹ ust.1 w zw. z art. 21 ust. 1 PrAut. przy ustalaniu wysokości wynagrodzenia za korzystanie z fonogramów. Skoro bowiem producentowi nie przysługuje w ogóle prawo wyłączne w zakresie nadawania fonogramów wprowadzonych do obrotu, to nie można mówić o ich nadawaniu na podstawie umowy i wskazywać na organizację zbiorowego zarządzania jako podmiot, z którym umowa taka miałaby być zawarta.

Kwestia zgody na nadawanie fonogramów pozostaje tym samym poza przedmiotem zawartej między stronami umowy generalnej, co w istotny sposób zmienia płaszczyznę oceny istnienia po stronie powodowej interesu prawnego w wytoczeniu powództwa o ustalenie. Błędem jest bowiem obarczony kluczowy dla rozstrzygnięcia sprawy pogląd Sądu Apelacyjnego, że wypowiedzenie umowy przez pozowanego stanowiło odmowę zgody na korzystanie przez powoda z fonogramów na polu eksploatacji, a w konsekwencji, że właściwą podstawę dla oceny jego skuteczności stanowi art. 106 ust. 2 PrAut.

Ubocznie wskazać należy, że z art. 106 ust 2 nie wynika obowiązek zawarcia umowy na określonych warunkach. Jak przyjmuje się przy tym w orzecznictwie Sądu Najwyższego (zob. uchwała z dnia 13 lipca 2010 r., III CZP 1/10, OSNC 2011, nr 1, poz.1, oraz wyroki z dnia 8 lipca 2011 r., IV CSK 638/10 i z dnia 12 stycznia 2012 r. IV CSK 200/11 – nie publikowane) żądanie zmierzające do rozstrzygnięcia sporu o treść umowy jest w ramach trójpodziału powództw na powództwa o zasądzenie świadczenia, ustalenie istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa i o ukształtowanie stosunku prawnego lub prawa - powództwem o ukształtowanie, które jest dopuszczalne tylko na podstawie upoważnienia ustawowego.

Wyeliminowanie art. 106 ust. 2 PrAut., jako podstawy rozstrzygnięcia sprawy podważa jednocześnie wniosek o nadużyciu przez pozwaną pozycji dominującej (art. 9 uokk), ze skutkiem w postaci nieważności czynności wypowiedzenia umowy, przez dokonanie go bez ważnego powodu w rozumieniu tego przepisu. Bezprzedmiotowe staje się tym samym odnoszenie się do dalszych rozważań Sądu Apelacyjnego odnośnie do istnienia ważnych powody do wypowiedzenia umowy na gruncie tego przepisu.

Ocena wypowiedzenia przedmiotowej umowy przez pryzmat art. 58 § 1 k.c. uwzględniać powinna jego charakter jako jednostronnego oświadczenia woli. Czynnością sprzeczną z ustawą na gruncie tego przepisu jest czynność, której treść lub cel jest sprzeczny z ustawą. Powinien to być cel obu stron czynności, co jest trudne do przyjęcia w przypadku, gdy chodzi o nadużycie pozycji dominującej. W przypadku jednostronnej czynności prawnej, takiej właśnie jak wypowiedzenie umowy, co do zasady można natomiast rozważać uznanie celu takiej czynności za sprzeczny z zakazem, jaki formułuje art. 9 uokk.

Z powyższych przyczyn Sąd Najwyższy w uwzględnieniu wniesionej skargi kasacyjnej orzekł jak w sentencji (art. 398¹⁵ k.p.c.).

kc

db